

Transversaliteit

© Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopy, microfilm of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Alle personages, toestanden, gebeurtenissen en instellingen in deze roman zijn louter denkbeeldig. Elke gelijkenis met de werkelijkheid berust bijgevolg op het toeval.

Met dank aan zwembad de Nieuwe Hateboer te Sittard voor de nodige inspiratie.

Dank aan mijn Muze voor de nodige Leidenschaft.

De dorpen Vijlen, Einrade, Harles en Holset vormen een apart geheel binnen de driehoek Mechelen, Vaals, Epen. Ze zijn aan elkaar verwant. Ze bezitten zelfs een enig microklimaat. Gelegen op de bergflanken van het Vijlenerbos. Het buurtschap Harles ligt tussen Vijlen en Holset in en daar woont de vrijgezel Oswald van Aubel. Dit Harles is een buurtschap gelegen ten zuidoosten van Vijlen en westnoordwestelijk van haar gemeente Vaals. Deze driehoek noemen we het 'onbekende Nederland'.

Reinoud ging opzoek naar het 'Gesunkenes Kulturgut', het 'maatschappelijk onbewuste' of het 'collectief geheugen' dat leidde tot transversaliteit of cultuuroverdracht. Daarvoor was het nodig om te bepalen hoe de integrale geschiedenis van de huidige Nederlandse provincie Limburg werd omschreven.

Inleiding

Het Vijlenerbos is het grote bosreservaat tussen Epen, Vaals en Vijlen, waarvan de historie teruggaat tot in de veertiende eeuw. Het is ongeveer 600 ha. In 1940 verwierf Staatsbosbeheer het 220 ha grote bos. Het hele gebied bestaat uit door de natuur gevormd loofhoutbos,

wat gedeeltelijk uit hakhout bestond, gedeeltelijk bezet was met een boométage waaronder hakhout.

Het Vijlenerbos is een van de weinige bossen in Nederland met een uitgesproken microklimaat. Door de hoge ligging ligt de temperatuur er vaak iets lager dan elders, hangt er vaak meer bewolking dan in de dalen, waardoor er meer regen, hagel en sneeuw valt. Daarmee lijkt het klimaat op dat van de vlak bijgelegen Ardennen. De landverdeling in de middeleeuwen was als volgt: De heren van Schymper (Schimperbos), Gronsveld (Malensbosch en Holsetterbosch), Gymnich (Kerper-, Harlessen- en Vijlenerbosch) en Wittem (Etzetterbosch). Het meest ondoordringbare gedeelte van het Vijlenerbos wordt Vrijbosch genoemd.

De bodem bestaat uit vuursteeneluvium (Tertiair). Dit bestaat uit een soms 20m dikke laag vuurstenen en geel- tot roodbruine leem. Dit vuursteeneluvium is het verweringsresidu van ter plaatse verweerde en opgeloste kalksteen. Ook komen er dolines voor. Deze ronde cirkels op de kaart zijn ontstaan doordat de kalk uit de kalksteen van de ondergrond oplost. Onder deze dolinen bevinden zich in het Gulpens kalksteen zogenaamde 'geologische orgelpijpen'.

Deze bossen bestaan voor een kwart uit naaldbos en voor de rest uit loofbos met als zeldzame soorten Fladderiep, Kraakwilg, Ruwe iep, Schietwilg, Wilde Appel, Winterlinde en Zomerlinde. De hogere delen hebben vrij arme, zure bodems met de bijbehorende begroeiing van berken-eikenbos met veel rode bosbes en adelaarsvaren; de lagere gedeelten zijn aanzienlijk soortenrijker met onder andere beuk, haagbeuk, hazelaar, hulst en zoete kers, in de struiklaag Gelderse roos en trosvlinder, mispel en de kruisbes. Op kalkrijke plekken (vooral op de steile hellingen) komen plaatselijk sleutelbloem en éénbes voor, en soms ook daslook, een sterk geurende wilde ui. In de lageregelegen delen groeien beek begeleidende bossen met zwarte els en vooral gewone es. Langs de beken liggen plaatselijk schrale graslanden met zeldzame planten als mannetjesorchis, zwartblauwe rapunzel en blauwe monnikskap.

In de nabijheid van beken gedijt met name de vinpootsalamander goed. Vrij bijzonder aan de fauna is de aanwezigheid van vijf verschillende marterachtigen: steenmarter, das, hermelijn, bunzing en wezel. In 2014 werd verschillende malen een wilde kat vastgelegd op een wildcamera. Op zondag 1 juni jongstleden werd in de omgeving van het Vijlenerbos een wilde kat gevangen en voorzien van een halsbandzender. In 2017

werden de eerste jongen geboren en had de kat zich definitief gevestigd in het Vijlenerbos.

Reeds in de prehistorie was het gebied waarin het Vijlenerbos ligt bewoond, getuige de verschillende grafheuvels, waaronder ook een grafheuvel op de Vaalserberg.

Uit de Romeinse tijd dateert een ijzersmelterij nabij Cottessen. Vanaf de middeleeuwen is er meer informatie over de geschiedenis van het gebied. De namen Vijlenerbosch, Malensbosch, Elsetterbosch, Kerperbosch en Holsetterbosch worden in oude oorkonden genoemd. Over het Holsetterbos wordt vermeld dat het gemeenschappelijk bezit is (vanwege het kaprecht).

Archeologie

Hij hield zich bezig met de historie van het gebied, de toponymie en de geologie. Vooral het Vijlenerbos had zijn speciale aandacht. Het bos bestond uit het Elzetterbosch, het Vijlenerbosch, het Malensbosch en het Schimperbosch. Hij ging met geoloog Werner Felder mee om wat interessante sites te bezoeken. Begraven schatten uit de bronstijd. Het Malensbos (Mallisbos) bij Vijlen en Vaals herbergt talloze archeologische monumenten. Een wandelingen met geoloog Werner Felder langs tientallen graven uit de bronstijd (1.500 v. Chr.).

De wind maakt af en toe een zacht suizend geluid door de takken van de bomen, die hun schaduw strak op de grond aftekenen. De zon werpt haast filmisch mysterieuze lichtbundels op de paden, op de her en der verspreid liggende stenen en op van dennennaalden overlopende greppels. De gemiddelde wandelaar geniet van al het natuurschoon in het Malensbos bij Vaals, maar zal er geen historische waarde achter zoeken. De 71-jarige Werner Felder uit Vijlen maakt dat een bezoek aan het bos nooit meer hetzelfde zal zijn.

Iedere greppel, iedere steen heeft een historie, zo lijkt het. Misschien wel het meest interessant zijn de ronde heuveltjes, her en der in het bos verspreid. Sommige zijn ontstaan door erosie, maar enkele hebben een hoge monumentale waarde. Oude grafheuvels, weet Felder. De inmiddels gepensioneerde geoloog stopt.

‘Dit is er een’, wijst hij. ‘Dit graf staat bekend als het sikkelgraf. Net als in vele andere culturen werden in de bronstijd mensen begraven met hun kostbare bezittingen. In dit graf lagen een aantal bronzen sikkels.’ Behalve aan de bultige vorm, is een oude grafheuvel te herkennen aan de in een cirkel geplaatste stenen er omheen. ‘Die lagen hier ook’, weet Felder. ‘Maar ze zijn verdwenen’.

‘Waarschijnlijk liggen ze nu bij iemand in de tuin.’

‘De meeste grafheuvels in het Malensbos zijn eind jaren twintig en begin jaren dertig opgegraven door de

Akense geoloog en hoogleraar Liese. Alle wijsheid over de grafheuvels die hij voor het nageslacht had opgetekend, is jammerlijk verloren gegaan. Liese kreeg tijdens de oorlog een bom op zijn huis. Maar alle waardevolle spullen die hij in de graven had gevonden waren veiliggesteld in een Akens museum.'

Na de oorlog gingen de Belgen er mee aan de haal. Ze annexeerden het Malensbos en namen alle schatten uit de graven mee naar Brussel. Felder: 'Vele jaren later is alles weer terug naar Aken gehaald. Maar de collectie was niet meer compleet. De sikkel die in dit graf lag, is tot op de dag van vandaag spoorloos.'

Aan de andere kant van het bospad wijst Felder op nog twee heuvels. De eerste is nog niet aangeroerd. De stenencirkel is door erosie niet zichtbaar. Deze heuvel hebben we met een prikijszer onderzocht. Daarmee kon je de stenen duidelijk voelen.' Het is een 'dichtbevolkt' gebied. 'Dit bos is bezaaid met graven. Maar de meeste daarvan hebben geen grafheuvel. Dat was alleen weggelegd voor belangrijke personages of mensen met veel geld.' Nog geen tien meter verderop bevindt zich de volgende grafheuvel. Ook deze is nog niet ontgonnen. Althans, niet door de mens. 'Dassen hebben zich meester gemaakt van de heuvel en er hun burcht gegraven. jammer', vindt Felder. 'Nu is er niets meer van over.'

In tegenstelling tot het volgende graf op de route.

Wandel- en ruiterspaden omcirkelen de menshoge heuvel

die volgens de Vijlenaar bekend staat als het Vrouwengraf. Omdat er armbanden in gevonden zijn. Felder weet zeker dat er in de omgeving oorspronkelijk nog veel meer heuvels waren. Maar die zijn veelal opgeruimd bij ontginningen.

Pas in de late jaren twintig ontstond er een groepje fanatiekelingen dat de waarde inzag van de grafheuvels in het Malensbos. Een enkele boer in de buurt zal wel van het bestaan ervan hebben geweten, maar documentatie bestond voor die tijd niet. Men dacht in die tijd dat een grafheuvel aangaf dat op die plek soldaten gesneuveld waren.' De wandeling komt uit bij een prachtexemplaar. Wel tien meter in doorsnee, gelegen in een open plek in het bos. 'Men dacht dat dit een massagraf uit de tijd van Napoleon was, waar Franse soldaten lagen. Vandaar ook de bijnaam Fransozengraf. Toch is het ook een grafheuvel uit de bronstijd. Gezien de grootte is hier waarschijnlijk een stamhoofd te ruste gelegd. Felder was zelf betrokken bij de restauratie van het graf. Gepensioneerd, maar met nog steeds dezelfde passie als toen hij nog werkte voor de Rijksgeologische Dienst: 'Vlak na de restauratie werd deze heuvel platgereden door mountainbikers. De ideale springschans. Om het monument te beschermen heb ik twee weken de wacht gehouden in afwachting van een markeringspaal. Lekker met een picknickmand onder de bomen.' In het Malensbos is één graf dat door iedere

leek als herkend kan worden - het kindergraf, pal naast de Toeristenweg schuin tegenover restaurant *Arte di mangiare bene*. Herkenbaar omdat het aan één kant helemaal open is. Bovendien staan er een informatiebord en een kunstwerkje naast. Felder: 'Het kindergraf, omdat hier in de crematieresten melktandjes gevonden zijn. Verder geen waardevolle bezittingen. Het graf is waarschijnlijk geplunderd door de Romeinen want er lagen een paar scherven uit die tijd in. We weten zeker dat het graf veel ouder is, maar zo'n vondst maakt in eerste instantie toch wel een warboel van je wijsheid.'

Uiteindelijk lieten ze het bos achter zich en voor hun lag een prachtig landschap met in het midden een kasteel. Dat is het kasteel Schymper, zei Felder. Ook wel *Schumper, Schömper, Simpy, Schympijr, Chinpir, Chimpir, Chymper, Schymper,(en), Schimper(en), Schemper(n), Schimpert, Schimpar* en *Schynpar*, ja zelfs *Sunpe*. Afgeleid van het middeleeuwse 'schime' wat 'schinsel, glans' betekent. Een andere verklaring is dat 'Schim' betekent 'houten loopbrug over een beekje'. Gelegen bij de Soue of Zoe en de Rodbuschkesbach, die in het Bois de Preuss ontspringt en zich hier in de Geul stort ter hoogste van een vanouds bestaand eilandje.

Harles

Er is in de loop der jaren niet echt veel veranderd in Harles. Alleen het aantal boeren is ook hier behoorlijk minder geworden. Hooguit vijf landbouwers verdienen nog hun boterham in de veeteelt of het gemengd bedrijf. Twintig, dertig jaar geleden waren er dat behoorlijk meer. Vrijwel iedere inwoners van Harles had wel een paar koeien of een aantal varkens. Er was toen geen waterleiding, geen gas en van geasfalteerde wegen had nog nooit iemand gehoord. Een waterleiding is inmiddels wel aangelegd, maar gas kennen ze in Harles nog altijd niet. Er wordt op olie gestookt en warm water krijgen ze via een elektrische boiler. Harles is dus min of meer nog een achtergebleven gebied. Alleen jammer dat er geen regionale televisie (Omroep Krijtland) te ontvangen is.

Oswald warmde zich nog eens een keer aan zijn houtkachel. Hij mijmerde voor zich uit; Dit was zijn stulpje, zijn thuis, Harles. Harles wordt reeds in 12^e en 14^e eeuw *Harleis* genoemd in de 14^e eeuw *Harles*, *Harle*, *Hailis*, *Harles*, *Harlis/Harleis* en in de 17^e eeuw 1665 *Harlis*. De naam is vermoedelijk ontstaan uit *Hariliacas*, een Romaanse afleiding van een Germaanse persoonsnaam, met als betekenis toebehorend aan de persoon *Harilo*. Getuige de oude vorm met de aanvankelijk een